

Основні пріоритети міжнародно-правового співробітництва в сфері цивільної авіації

Пріоритети міжнародного співробітництва в сфері цивільної авіації включають: безпеку польотів; декарбонізацію авіації, розвиток безпілотних авіаційних комплексів, захист прав пасажирів, конкуренції; розслідування авіаційних подій; удосконалення договірних й інституційних механізмів, інтеграцію в повітряний простір.

Порівняно з іншими галузями сучасного міжнародного права, власне у міжнародному повітряному праві, міжнародному космічному праві не спостерігаємо активного наукового пошуку стосовно основоположних засад чи інститутів, ключових інститутів або актуальних проблем їх розвитку. Йдеться про нестачу теоретичних і практико орієнтованих досліджень у сфері цивільної авіації. Водночас сучасні міжнародні авіаційні відносини відзначаються певними трансформаційними процесами, з огляду на існуючі збройні конфлікти, епідемії та екологічні, енергетичні, безпекові, кіберзагрози тощо. Слід констатувати, що протягом останніх десятиліть даний вид відносин все більше зазнає впливу економічних, військово-політичних, екологічних та інших відносин. Тобто очевидна взаємозалежність їх предметно-об'єктних, функціонально-суб'єктних, інституційних характеристик, а також джерельна основа регулювання і забезпечення належного функціонування.

Усе це значною мірою визначає пріоритетні напрями і сектори міжнародно-правового співробітництва в сфері цивільної авіації, міжнародної правотворчості та правозастосовної діяльності. Наприклад, актуальною наразі є наступна система міжнародно-правового регулювання взаємодії держав як основних суб'єктів міжнародного права, міжнародних авіаційних організацій та інших суб'єктів в сфері цивільної авіації, що включає:

1) міжнародний універсальний або глобальний рівень регулювання, де відзначається розробка і прийняття різноманітних міжнародних угод, що включають міжнародні стандарти у даному напрямі, принципи та основні форми співпраці;

2) регіональні рівні, що зумовлені географічним розташуванням певних регіонів, держав, їх об'єднань, зокрема, мають за мету налагодження і розвиток співробітництва задля забезпечення розробки і прийняття міжнародно-правових актів в сфері цивільної авіації в європейському, американському, азійському, африканському та інших регіонах; імплементації прийнятих актів міжнародних авіаційних організацій угод тощо;

3) транснаціональний (транскордонний) та наднаціональний рівні, зумовлений активізацією певних форм співпраці державами та міжнародними організаціями декількох регіонів, а також у рамках Європейського Союзу як особливого наднаціонального утворення;

4) двосторонній рівень, що визначається необхідністю конкретизації такого співробітництва в авіаційній сфері, реалізації положень міжнародного і національного права і законодавства (космічної, повітряної, безпекової та інших галузей).

Власне на цих рівнях спостерігається фокусування уповноваженими суб'єктами на таких напрямках і пріоритетах:

- організація і координація міжнародного співробітництва держав у численних аспектах діяльності цивільної авіації під егідою Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО) як спеціалізованої установи ООН;

- розбудова партнерства та інтеграція до Європейської конференції цивільної авіації (ЕКЦА), [Центрального органу організації повітряних потоків \(CFMU\)](#) [Євроконтролю](#);

- участь в роботі низки спеціальних організацій, конференцій та форумів, зокрема IFATCA (Міжнародна федерація асоціацій авіадиспетчерів), CANSO (галузева асоціація з організації повітряного руху), IFATSEA (Міжнародна федерація асоціацій електроніки з безпеки повітряного руху), IATA (Всесвітня конференція з безпеки та експлуатації), FAI (Міжнародна авіаційна федерація) і т.д.;

- співробітництво у рамках існуючих безпекових організацій, насамперед Організації північноатлантичного договору (НАТО), Організації з безпеки і співробітництва у Європі (ОБСЄ);

- співробітництво з іншими профільними міжнародними організаціями, а саме: Міжнародна гідрографічна організація (МГО), Міжнародна морська організація (ІМО), Міжнародний транспортний форум (МТФ), Міжнародна організація з міграції (МОМ), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Групою організацій Світового банку тощо. [1-3]

Вбачається, що зазначені напрями і пріоритети співпраці за участі уповноважених суб'єктів у сфері цивільної авіації потребують відповідних узагальнень, аналізу їх результатів, а також теоретичної науково обґрунтованої основи, виокремлення існуючих проблем і шляхів їх вирішення. Наприклад, в одному з останніх досліджень на тему «Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері цивільної авіації України» (Київ, 2023) запропоновано серед іншого визначення деяких важливих для організації та функціонування міжнародних авіаційних організацій понять: «цивільна авіація» як системи всіх видів підприємств, установ та організацій, діяльність яких спрямована на створення умов та використання повітряного простору за допомогою цивільних повітряних суден у невійськових цілях; а також «адміністративно-правова відповідальність суб'єктів авіаційної діяльності», «безпека цивільної авіації», «авіаційна безпека», «забезпечення авіаційної безпеки», «безпека польотів», «безпека аеронавігації», «екологічна безпека цивільної авіації». [4] Тобто широке трактування базових вихідних категорій, включаючи уповноважених суб'єктів у сфері цивільної авіації, передбачає розширення можливостей, суб'єктно-функціональних компетенцій та інших характеристик, що стосуються співробітництва міжнародних організацій у сфері цивільної авіації, як безпосередньо міжнародних авіаційних організацій, так і інших профільних організацій, які долучаються певною мірою до цієї сфери.

Можна погодитись з тим, що наразі визначальним є значення ІКАО та Європейського Союзу на шляху надання юридичної сили авіаційним правилам України, що регулюють різні аспекти авіаційної діяльності, розробляються та затверджуються Державіаслужбою наказами організаційно-розпорядчого характеру. З метою їх відповідності існуючим регламентам ІКАО і законодавству ЄС (регламентам і директивам), очевидним і необхідним стало змін і доповнень до Повітряного кодексу України, Указу Президента України «Про затвердження Положення про Державну авіаційну службу України» тощо.

Стосовно згаданої системи міжнародно-правового регулювання взаємодії держав і міжнародних авіаційних організацій, інших суб'єктів в сфері цивільної авіації, важливим є привертання уваги не лише до загальних і спеціальних (окремих) проблем такого міжнародно-правового регулювання, а й до особливостей правозастосовної практики держав, їх об'єднань, транснаціональних компаній та інших уповноважених суб'єктів в сфері цивільної авіації, визначення факторів і чинників, що позитивно і негативно впливають на дані процеси.

Наприклад, доречним є виокремлення ролі міжнародних організацій на «міжнародному або глобальному» рівні регулювання, зокрема у контексті укладання різних видів міждержавних угод; «регіональному рівні», що прямо пов'язаний з географічним розташуванням нашої держави, тобто імплементація Регламентів Європейського Парламенту; «зовнішньому», що полягає у створенні нормативно-правових актів, що регулюють відносини з авіаперевезень, а саме Повітряний кодекс України, окрім того затвердження положення про органи дозвільного регулювання – Державіа служба та регламент її діяльності; «внутрішньому» уособлює раніше висунуті та законодавчо закріплені вимоги не лише державного а й світовою спільнотою – порядку здійснення авіаційних перевезень – правила авіакомпаній. Як запевняють дослідники, встановлення стабільного та прозорого інвестиційного середовища є критичним для залучення капіталовкладень у сферу авіації, а визначення чітких нормативних рамок створює умови для детермінації та обґрунтування потенційних ризиків інвесторами, сприяючи збільшенню ефективності та передбачуваності інвестиційного процесу. Поряд з цим, спеціальний інститут господарського права – інвестування чи інвестиційної – діяльності регулюється численними нормативними актами, так само як і інститут повітряних перевезень, їх багаторівневість дозволяє констатувати про певну «гібридизацію» через виокремлення особливих відносин між авіатранспортом та інвестуванням. [5] Йдеться про об'єднання регулювання різних правових інститутів, що зумовлює розвиток та систематизацію національного законодавства, імплементацію міжнародних стандартів і т.і. Звісно, комплексне дослідження інституту інвестування в галузі повітряних перевезень, його господарсько-правового механізму має значний нерозвинений потенціал та вплив на стабілізацію економічного становища Української держави як в умовах сьогодення, так і з урахуванням умов післявоєнного відновлення. З урахуванням світового досвіду, сформовано проект плану післявоєнного відновлення робочої групи «Відновлення та розбудова

інфраструктури», у якому певну увагу приділено розвитку та поновленню аеропортової інфраструктури з метою залучення міжнародних перевізників а як наслідок і інвестицій у галузь повітряних перевезень. Враховуючи деякі критичні аспекти, він потребує удосконалення, з урахуванням аналогічного досвіду інших держав, реальних проблем і потреб.

З-поміж інших аспектів, що пов'язані з діяльністю міжнародних авіаційних організацій, у науковій літературі акцентується на міжнародно-правовому та національному регулюванні відповідальності держави за знищення цивільних повітряних суден; міжнародному співробітництві під час розслідування авіаційних подій; природі й статусі регламентів Міжнародної організації цивільної авіації ІКАО у міжнародному праві; історії та розвитку Міжнародної організації цивільної авіації; Організації та програмі Міжнародної аеронавігаційної комісії (C.I.N.A.), ризиках підприємницької діяльності в галузі авіаперевезень, загроз для національної і міжнародної безпеки при здійсненні авіапольотів та авіаперевезень, значенню міжнародних організацій у розробці і регулюванні міжнародно-правових норм з метою безпечного функціонування цивільної авіації, ролі міжнародних організацій у миробудівництві та врегулюванні військових конфліктів, забезпеченні сталого розвитку тощо [1; 6-7].

Висновки. Враховуючи вищевикладене і динаміку модернізації сфери цивільної авіації, першочергово, на наш погляд, в умовах сьогодення з-поміж пріоритетів міжнародно-правового співробітництва в сфері цивільної авіації слід відзначити безпеку польотів і контроль за безпекою (безпечністю) польотів; декарбонізацію авіації, розвиток безпілотних авіаційних комплексів і забезпечення інформаційного обміну в галузі безпілотної авіації (з НАТО та іншими організаціями), забезпечення доступу до аеропортової інфраструктури; захисту прав пасажирів, захисту конкуренції та контролю за ціноутворенням; активізацію міжнародного співробітництва під час розслідування авіаційних подій; забезпечення балансу публічно-правового і приватно-правового регулювання в авіаційній сфері, удосконалення договірно-правових та інституційних механізмів взаємодії, інтеграцію в загальний повітряний простір. Безумовно, невідкладним завданням є гармонізація законодавства України із законодавством Європейського Союзу на шляху набуття членства і реалізації зовнішньої політики ЄС в сфері авіації.

Українська держава є активною учасницею існуючих міжнародних організацій та форумів в авіаційній сфері, міжнародних правотворчих і правореалізаційних ініціатив. Водночас складні умови сьогодення демонструють потреби міжнародної підтримки нашої країни задля подолання існуючих кризових явищ, наслідків збройної агресії та подальшої відбудови.

Список літератури

1. In Focus: ICAO'S Strategic Objectives. URL: <https://www.icao.int/Pages/default.aspx>
2. Укр аерорух. Державне підприємство обслуговування повітряного руху України. URL: <https://uksatse.ua/index.php?act=Part&CODE=203;https://uksatse.ua/index.php?act=Part&CODE=226>

3. Міжнародна авіаційна федерація. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%B0_%D0%B0%D0%B2%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D1%84%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F

4. Кирилюк Н. Д. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері цивільної авіації України: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 право. Київ, 2023. 217 с.

5. Доденко І.В. Правове регулювання інвестування авіаційних (повітряних) перевезень: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Харків, 2023. 187 с.

6. Камінська Н. В., Бойко В. І. Роль міжнародних організацій у миробудівництві та врегулюванні військових конфліктів. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 17 бер. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 136-139.

7. Богдашевський Т. Доктринальна основа дослідження міжнародних авіаційних організацій. *Європейські перспективи*. 2024. № 3. С.208-213.